

Utracený bilion: Co vzaly a daly dotace

V Česku vyrostly za evropské peníze nové dálnice a výzkumná centra, zároveň se ale pokřivilo podnikatelské prostředí a vytvořil se prostor pro korupci.

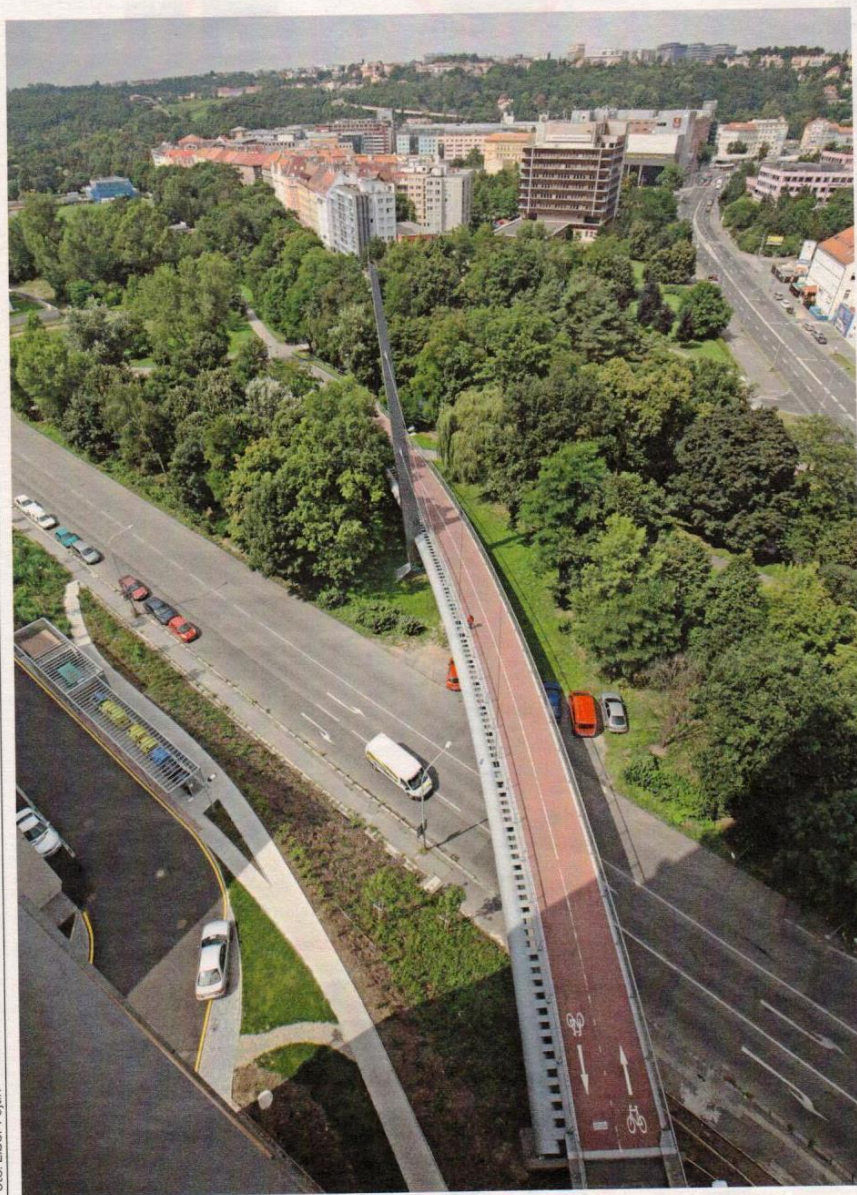

Foto: Libor Fojtík

Eva Hníková

Na Uherskobrodsku vyrostla šestice rozhleden, ze kterých nic zajímavého nevidíte. Praha zase vybudovala zřejmě nejdražší cyklostezku v Evropě: výstavba tříkilometrového úseku vyšla na 140 milionů korun.

A do třetice v Chebu mají za více než 100 milionů futuristický autobusový terminál ve tvaru šestiúhelníku. Estetický zážitek silně kazí fakt, že na cestující prší, a za bouřky jim dokonce hrozí zásah bleskem. Všechny tyto příklady mají jedno společné - evropské fondy. Kdyby štedrá unijní politika neexistovala, nikdy by tyto stavby nevznikly. A nevznikla by ani například aktuální kauza Čapího hnízda. Agrofert Andreje Babiše měl tajně vlastnit firmu, která jako malá mohla na evropské peníze dosáhnout. Dostala 54 milionů od Evropské unie na vybudování farmy.

Rozdělování evropských peněz je stále častěji pod palbou kritiků. Navíc během jednání o přerozdělování migrantů v Evropě zaznívá, že stát, který nepřistoupí na dojednané podmínky, může o evropské peníze přijít. Jak by se Česku dařilo bez unijních peněz? Byl by průšvih o ně přijít? A co dobrého nám evropské fondy doposud přinesly?

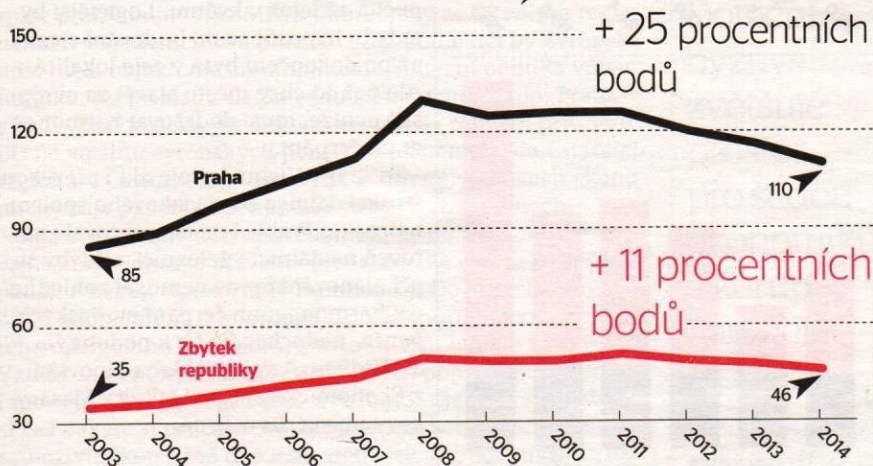
Zrychlený rozvoj měst

S podporou unijních fondů se v České republice postavilo téměř 250 kilometrů silnic a dálnic, bylo zrekonstruováno 276 památek a vybudováno 48 nových vědeckých center (*více viz grafika na str. 10 až 11*).

Více než tři kilometry za 140 milionů korun. Tak nákladné bylo vybudování cyklostezky v pražských Vysočanech. Provoz na ní navíc nyní přerušila výstavba bytového domu.

Jak se mění ekonomická síla regionů (HDP na hlavu vztahený k průměru EU v %, průměr EU = 100)

Zdroj: Eurostat

Ekonomika regionů za více než deset let vzrostla i díky evropským dotacím zhruba o desetinu. Praha, která ovšem žádné dotace na dorovnání životní úrovně nepobírala, si polepšila o čtvrtinu.

Ekonomové i podnikatelé se shodují, že nejlepší je budovat za evropské fondy novou infrastrukturu, třeba dálnice, železnice nebo čistírny odpadních vod. „Určitě se vyplatí věnovat extra peníze na extra účely,“ myslí si generální ředitel potravinářské společnosti Hamé Martin Štrupl. Oceňuje, že se v minulém období hodně investovalo do železnice. Nyní by se zaměřil na silnice, dálnice a digitální síť.

Zakladatel společnosti Linet Zbyněk Frolík je podobně jako řada dalších podnikatelů oslovených v anketě týdeníku Ekonom k dotacím skeptický, ačkoliv je sám čerpá. „V podnikatelském světě jen pokrývají zdravou soutěž,“ podotýká. Řada podniků získala práci na dotovaných investicích, některé i v situaci, kdy by za normálních okolností zkrachovaly. „Hodně se rozmohla korupce,“ říká Frolík. Upozorňuje také, že ačkoliv do vědy natekly za posledních 14 let miliardy korun, přínos pro český průmysl z transferu znalostí a patentů je v penězích zanedbatelný.

Podle starosty Nové Paky Josefa Cogana peníze z evropských fondů zrychlují rozvoj měst. „Něco podobného se na našem území odehrálo za průmyslové revoluce,“ míní Cogan. Přestože je Nová Paka v čerpání dotací jedním z neúspěšnějších měst v republice, starosta je neschvaluje. „Raději bych měl o něco více peněz z rozpočtového určení daní,“ říká. Město by pak mohlo o investicích rozhodovat jen s ohledem na vlastní strategický plán rozvoje. Jinak musí obce vždy hlídat dotační tituly a jim přizpůsobovat své priority.

Kam se ztratil bilion korun

Proč jsou evropské peníze tak kritizované? Na přelomu roku se Česko přiblížilo k magické hranici jednoho bilionu korun získaného z unijních fondů. Podle přesných údajů českého ministerstva financí od svého vstupu do Evropské unie v květnu roku 2004 do konce roku 2015 dostalo 990 miliard korun, do společného evropského rozpočtu ale český stát zároveň odvedl 429 miliard korun. Česko z členství v unii tedy vytěžilo 561 miliard. „Musíme ovšem vzít v úvahu další výdaje,“ upozorňuje Hana Lipovská z Ekonomicko-správní fakulty Masarykovy univerzity v Brně.

„**Namísto cedule Podpořila EU bychom měli psát: Postaveno za peníze evropských daňových poplatníků.**“

K evropským penězům je u jednotlivých projektů potřeba přidat minimálně 15 procent na spolufinancování, mnohdy jde dokonce o 30 nebo 40 procent. Pokud budeme počítat s průměrnou částkou 25 procent, dostaneme se k dalším výdajům z veřejných nebo soukromých zdrojů ve výši zhruba 250 miliard, což podle Lipovské přínos evropských fondů dál snižuje.

„Povinnou součástí projektů jsou často peníze na jejich propagaci. Mohou dosáhnout i několika procent objemu projektu,“ upozorňuje na další plýtvání Lipovská. Určitý díl peněz spolykají provize pro poradenské firmy. Jejich výše se liší v závislosti na náročnosti zpracování žádosti z daného operačního programu, počtu kontrol nebo době trvání spolupráce. Ale mohou činit i několik procent z celkového objemu přiznaných peněz. (Více viz *Evropské dotace... na str. 12*)

Vedle toho, že se na dotačním byznysu přiživují stovky firem, žadatelé zaměstnávají vlastní specialisty schopné vyřizovat příslušnou administrativu. Velké podniky si kvůli čerpání unijních fondů zřizují celá specializovaná oddělení. Nabobtnal i úřednický stav na straně státu. Čas a další peníze polyká jak příprava a vyřizování žádostí, tak jejich kontroly.

Za největší negativum evropských peněz považují ekonomové skutečnost, že pokrývají vztahy. „Jeden podnikatel dostane dotaci na rozšíření pekařství. Jeho konkurent si přitom musel vzít úvěr, roky ho splácí a nakonec zkrachuje,“ popisuje Milan Damborský ze Střediska regionálních a správních věd pražské VŠE. Takže evropské fondy na jedné straně pomohou pracovní místa vytvářet, ale zároveň je jinde ničí.

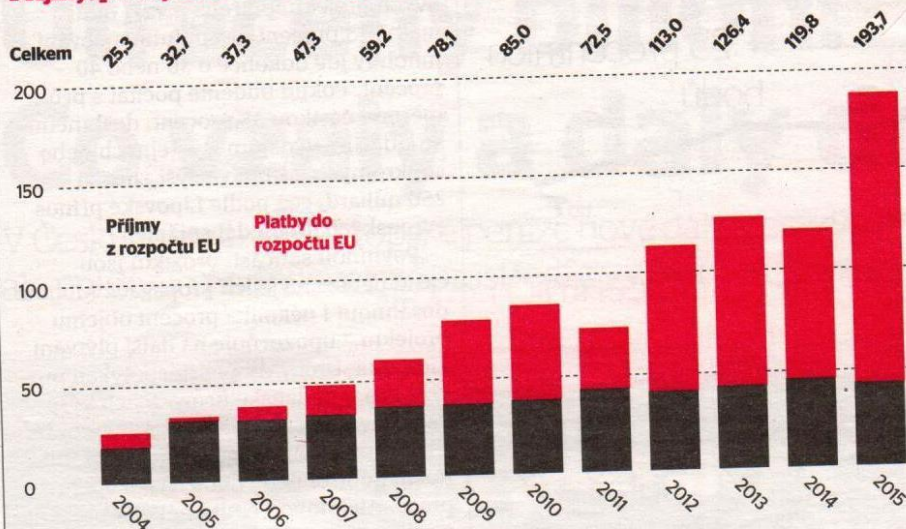
Tragickou kombinaci podle něj představuje podpora EU některým projektům v oblasti cestovního ruchu. Za veřejné prostředky se třeba vybudovalo lyžařské středisko v malé nadmořské výšce. „Tato investice znamená dodatečné zatížení životního prostředí a negativně ovlivňuje ráz krajiny,“ říká Damborský. Navíc nezdravě konkuruje zavedeným skiareálům. A je dost pravděpodobné, že se po čase kvůli nevhodné poloze dostane do problémů a bude žádat o peníze na provoz.

Celý dotační byznys zvětšuje prostor pro šedou ekonomiku a korupci. Za evropské peníze si žadatelé také dost

Dosavadní čistá pozice České republiky v čerpání unijních fondů činí jen 561 mld. Kč. Téměř 45 procent evropských peněz mířících do Česka má totiž původ v tuzemsku.

Příjmy/platby Česka z/do rozpočtu EU (v mld. Kč)

Zdroj: ministerstvo financí

často pořizují věci, které tolik nepotřebují. Jiné, nedotované, jim naopak zoufale chybí.

Žadatelé o peníze snadno podlehnou pocitu, že když už věc platí unie, je potřeba se rozšoupnout. Řada menších měst si tak pořídila akvaparky, byť náklady na provoz ukusují podstatnou část z jejich běžného rozpočtu. Předimenzované dopravní terminály budují i obce, kde staví pár autobusů. V Bruntále tak mají futuristickou budovu připomínající obří velrybu - celkový účet za ni přesáhl 50 milionů. Podobně nákladné bylo vybudování terminálu v Železném Brodě. „Stavba je sice architektonicky zajímavá, ale zatéká do ní. Hodila by se možná tak do Barcelony, kde moc neprší, ne do českých hor,“ říká s odstupem času starosta Železného Brodu František Lufinka. Jenže kdyby město nový terminál opravilo, bude to muset zaplatit ze svého, a navíc by ho čekalo vrácení části dotace. Právě nutnost nezasahovat do projektu určitou dobu po jeho dokončení představuje další výrazné omezení pro žadatele, zvlášť v situaci, kdy se ekonomika a potřeby firem rychle proměňují.

K dalšímu plýtvání dochází, když se z evropských peněz nakupuje za výrazně vyšší ceny nebo ve větším množství, než je nutné. To si vyzkoušelo třeba město Mladá Boleslav. Před časem s podporou unie pořídilo lavičky do parku v centru města - jednu za 40 tisíc korun namísto obvyklých 10 tisíc. Na okrajovém sídlišti Boleslav naopak vsadila na kvantitu. Nakoupila tam sice levnější lavičky, ale zase jich kolem tří panelových domů rozmístila více než 70. Lokalita si dokonce vysloužila přezdívku „lavičkový háj“.

K plýtvání vede i načasování projektů podpořených evropskými penězi. Ukázkovým příkladem jsou v úvodu zmíněné zhruba tři kilometry cyklostezky v pražských Vysočanech za 140 milionů. Kromě ceny je závažejší totiž i způsob, jak nákladná stezka fungovala, nebo spíše nefungovala a nefunguje. Po dokončení v roce 2010 se na ní cyklisté mohli prohánět pouhé dva roky. Na další dva roky jízda na kole musela ustoupit výstavbě rezidenční budovy Eliška. A z obnovení provozu v roce 2012 se cyklisté dlouho netěšili, koncem roku 2015 se stezka opět proměnila ve staveniště,

Jeden podnikatel dostane dotaci na rozšíření pekařství. Jeho konkurent si přitom musel vzít úvěr, roky ho splácí.

tentokrát kvůli bytovému projektu Zahradky na Rokytku II, a s otevřením se počítá až letos v květnu. Logičtější by tedy bylo pustit se do budování stezky až po dokončení bytů v celé lokalitě. Ale pokud chce město stavět za evropské peníze, musí dodržovat harmonogram čerpání.

To se nepřijemně projevilo i při rekonstrukci dálnice D1 a vlakového spojení z Brna do Prahy. Loni se pracovalo zároveň na dálnici i železnici. „Kdyby se při plánování oprav nemusel zohledňovat harmonogram čerpání evropských peněz, nedocházelo by k podobným absurditám,“ myslí si Hana Lipovská z Ekonomicko-správní fakulty Masarykovy univerzity v Brně.

Peníze nepadají z nebe

Evropské fondy by měly především vyrovnávat hospodářské a sociální rozdíly mezi jednotlivými regiony. Jenže třeba v Itálii se už řadu desetiletí pokoušejí

Nejlepší města v čerpání dotací

(Evropské dotace v korunách na obyvatele za roky 2012 až 2014)

1. Litovel	18 987
2. Sedlčany	12 392
3. Havířov	7 690
4. Tábor	7 175
5. Pohořelice	6 680
6. Moravská Třebová	6 560
7. Votice	6 484
8. Karviná	6 477
9. Orlová	6 365
10. Plzeň	6 248
11. Ostrava	6 188
12. Vlašim	5 958
13. Týn nad Vltavou	5 910
14. Nová Paka	5 644
15. Železný Brod	5 592

srovnat ekonomickou úroveň chudého jihu a bohatého severu i pomocí peněz z EU. „Zatím bez výsledku, rozdíly se spíše prohlubují,“ říká Milan Damborský ze Střediska regionálních a správních věd pražské VŠE. Podle něj by Evropská unie měla objektivně zhodnotit, zda kohezní politika vůbec funguje. Na příkladu Česka se to zatím nepotvrdilo. Praha s hrubým domácím produktem ve výši 85 procent průměru EU na většinu evropských peněz nárok neměla, do ostatních regionů v Česku tekly. Přesto byl v uplynulých letech ekonomický růst patrný v metropoli i ve zbylých regionech.

Lidé si také většinou neuvědomují, že do EU fondů přispívají sami. „Bohužel převládá představa, že evropské peníze padají z nebe,“ upozorňuje Damborský. Dokončené projekty často zdobí tabule s informací o poskytnutí podpory z určitého operačního programu. „Mělo by tam být ale napsáno: Vznikl za peníze evropských daňových poplatníků,“ míní Lipovská. Lidé by si pak lépe uvědomili všechny souvislosti. „Představme si prodavačku ze supermarketu, která je matkou samoživitelkou a má dvě malé děti. Jak se bude dívat na to, že ze svých daní podpořila vzdělávací projekt pro manažery telekomunikační firmy?“ ptá se Lipovská.

Česko zatím z Evropské unie dostává více peněz, než tam odvádí. Významnou část prostředků k nám de facto posílají němečtí daňoví poplatníci, kteří jsou v tuto chvíli

„
Dotační
byznys
zvětšuje
prostor
pro šedou
ekonomiku
a korupci.
Žadatelé
o peníze
si často
pořizují
věci, které
nepotřebují.“

největšími přispěvateli do společného evropského rozpočtu. Pokud by tyto peníze posílat nemuseli, měly by německé firmy a domácnosti více prostředků na spotřebu a investice. „A Česko by jako přirozený obchodní partner Německa těžilo z výraznějšího exportu do Německa,“ upozorňuje Hana Lipovská s tím, že o obchodních prioritách by rozhodoval trh.

Cestovní ruch a senioři mají smůlu

Omezení přerozdělování peněz v EU sice zatím nehrozí, nicméně k určité proměně finančních toků už nyní dochází.

Dosud evropské fondy kromě jiného směřovaly prostředky do podpory cestovního ruchu a lázeňství. „Tato podpora ale nyní končí,“ upozorňuje na jednu ze zásadních změn Tomáš Sýkora, výkonný ředitel společnosti Mepco, která pomáhá obcím při čerpání evropských peněz. Třeba na cyklostezky bude nově možné dostat podporu, jen pokud >

Jak se dělil dotační bilion

676 mld. Kč

V druhém období Česko v rámci dvou desítek programů získalo možnost čerpat 676 miliard korun. Kam putovaly?

Regionální operační programy

123,2 mld. Kč

V rámci vyrovnávání rozdílů mezi regiony bylo zřízeno sedm regionálních operačních programů. Z nich byla financována velká část kritizovaných projektů typu golfových hřišť, hotelů nebo cyklostezek.

- Od roku 2004 bylo postaveno přes 140 nových cyklostezek.
- Fondy pomohly i pivářům: celkem z nich bylo rekonstruováno či postaveno přes 100 pivovarských projektů.
- Díky penězům od unie bylo postaveno či opraveno přes 20 koupališť a akvaparků.
- Fondy pomohly zdravotnictví: bylo schváleno přes 500 projektů ve zdravotnictví za více než 10 miliard korun.
- Dotace stály za vznikem, přestavbou a propagací 20 golfových hřišť.
- Díky EU bylo v Česku opraveno, vylepšeno nebo nově postaveno přes 300 hotelů a wellness center.

1 bilion Kč

Česko od roku 2004 přijalo z rozpočtu a fondů EU bezmála bilion korun. Jak se dotace dělily?

Zemědělské dotace

230 mld. Kč

Zemědělci v rámci Programu rozvoje venkova a přímých plateb získali z EU přes 200 miliard korun.

Fondy v období 2004-2006

80 mld. Kč

V prvních letech členství v unii Česko čerpalo z fondů relativně málo - za tři roky inkasovalo zhruba 80 miliard korun.

budou sloužit pro dopravu za prací, za službami či do škol. V omezené míře půjde čerpat peníze také na opravy významných památek. „Musíme se vyvarovat vazby na cestovní ruch. Hlavní kritérium přidělení peněz bude záchrana kulturního dědictví. A šanci získat peníze mají jen památky UNESCO a národní kulturní památky,“ vysvětluje Sýkora.

Další výraznou změnou je konec dotací na výstavbu bydlení pro seniory. „To je vzhledem k demografickému vývoji paradoxní,“ říká Tomáš Sýkora. Pokud chtějí města dělat něco pro starší občany, budou muset vsadit třeba na podporu zdravotně znevýhodněných osob nebo pacientů s Alzheimerovou chorobou.

Nelogická je i nově zavedená podpora na rozšiřování mateřských škol. „Tu mohou nyní využít snad jen ve středních Čechách. Zbytek republiky se s bohem tříletých dětí potýkal před pár lety,“ říká starosta východočeského města Nová Paka Josef Cogan. Podle něj načasováni podpory povede v některých obcích k tomu, že stávající školku zavřou a budou stavět novou - za evropské peníze.

Obecně platí, že v nastávajícím programovém období klade Evropská unie

OP Doprava**151,1 mld. Kč**

Největší objem peněz unie dává na dopravní projekty. Opravují a staví se z nich dálnice nebo železniční tratě.

- Bylo postaveno 245,5 km nových dálnic, rychlostních komunikací a silnic I. třídy.
- Nově vzniklo či bylo opraveno 2700 km silnic II. a III. třídy.
- Fondy zajistily financování rekonstrukce 370 kilometrů železničních tratí.

OP Životní prostředí**122,9 mld. Kč**

Druhý největší program, zaměřený na ekologii, financuje například odstraňování ekologických zátěží nebo výstavbu čistíček.

- Bylo revitalizováno 212 km² území.
- Fondy financovaly odstranění 1273 tisíc m² starých ekologických zátěží.
- Rekonstruováno a nově postaveno bylo přes 130 čistíček odpadních vod.

OP Podnikání a inovace**81,8 mld. Kč**

Velký důraz v dotacích je kladen na inovace: z evropských peněz se financuje vzdělávání zaměstnanců nebo výstavba výzkumných center.

- Vzniklo 30 tisíc pracovních míst ve firmách zaměřujících se na inovace, výzkum a vývoj a rozvoj cestovního ruchu.
- Z fondů se financovalo zřízení 8 center excelence spojujících teoretický a aplikovaný výzkum.
- Bylo postaveno 48 regionálních center pro výzkum a vývoj.

OP Výzkum a vývoj pro inovace**48,6 mld. Kč****OP Technická pomoc****3,8 mld. Kč****Integrovaný OP****42,5 mld. Kč****OP Vzdělávání pro konkurenceschopnost****43,6 mld. Kč****OP Lidské zdroje a zaměstnanost****49,6 mld. Kč**

- Díky podpoře cestovního ruchu bylo z fondů EU v Česku opraveno 276 památkových objektů.
- V rámci sociálních služeb bylo zavedeno celkem 109 nových sociálních služeb a aktivit.

- Vzdělávacími a rekvalifikačními programy prošlo už celkem 10 milionů osob.
- Z celkového počtu se školení či odborné praxe zúčastnilo téměř 1,6 milionu studentů v počátečním vzdělávání.

- V rámci programu bylo vytvořeno celkem přes 57 tisíc nových pracovních míst.

namísto budování infrastruktury důraz na zaměstnanost, vzdělávací projekty a propojování různých sociálních skupin. „Bude například možné stavět sociální byty, ale jen když se rozmístí v území, ne v jedné velké budově,“ vysvětluje Sýkora.

Do infrastruktury bude možné investovat v omezené míře. Evropské peníze lze čerpat třeba na přepravní terminály. „Nově se nabízí podpora budování chodníků, ale podmínky jsou striktní. Splní je pouze minimum obcí,“ říká Sýkora.

Podnikatelé dosud mohli čerpat evropské peníze na rekonstrukci výrobních hal, na využívání brownfieldů nebo na nové technologie a produkty. Podpora na modernizace a inovace bude pokračovat. „Velmi zajímavé pro firmy a podnikatele jsou

například také úspory energií, tedy třeba dotace na zateplování,“ upozorňuje Richard Lev ze společnosti Erste Grantika Advisory.

Každopádně by po čerpání evropských peněz mělo následovat vyhodnocení efektivního využití těchto peněz. Zatím nikdo nemapuje, zda dotace pro jednoho podnikatele náhodou neznamenala krach jiného. Až s relevantními daty mohou ekonomové posoudit, zda se dotace vyplatí.